TARIXIY MEROSNI O‘RGANISH ORQALI YOSHLARNING INTELLEKTUAL SALOHIYATINI RIVOJLANTIRISHNING PEDAGOGIK VA MA'NAVIY ASOSLARI

Jobborov Zokirjon Abdug‘oppor o‘g‘li
Mirzo Ulug‘bek nomidagi O‘zbekiston Milliy universiteti
Tarix mutaxassisligi magistri
https://doi.org/10.5281/zenodo.21846219

Annotatsiya. Mazkur maqolada tarixiy merosni o‘rganish orqali yoshlarning intellektual salohiyatini rivojlantirishning pedagogik va ma'naviy asoslari tahlil qilingan. Globallashuv sharoitida yosh avlodni milliy va umuminsoniy qadriyatlar ruhida tarbiyalash, tarixiy ong va tarixiy tafakkurni shakllantirish, tanqidiy fikrlash ko‘nikmalarini rivojlantirish bugungi ta'lim tizimining ustuvor vazifalaridan biri hisoblanadi. Maqolada tarix fanining yoshlar dunyoqarashini kengaytirishdagi o‘rni, tarixiy shaxslar faoliyatining tarbiyaviy ahamiyati hamda milliy tarixni zamonaviy pedagogik texnologiyalar asosida o‘qitishning samarali usullari yoritilgan

Kalit so‘zlar: tarixiy meros, intellektual salohiyat, tarixiy tafakkur, tarixiy ong, yoshlar, milliy qadriyatlar, tarix ta'limi, tanqidiy fikrlash, pedagogik yondashuv, ma'naviy tarbiya.

Har bir xalqning tarixiy merosi uning ma'naviy boyligi, milliy o‘zligini belgilovchi muhim omil hisoblanadi. Tarixiy yodgorliklar, yozma manbalar, buyuk ajdodlar ilmiy va madaniy merosi jamiyat taraqqiyotining ko‘p asrlik tajribasini o‘zida mujassam etadi. Ana shu merosni chuqur o‘rganish yoshlarning tarixiy tafakkurini shakllantirib, ularni ilmiy izlanishlarga undaydi. Tarixiy meros yosh avlodning dunyoqarashini kengaytiradi, voqea-hodisalarni sabab va oqibat nuqtayi nazaridan tahlil qilish ko‘nikmalarini rivojlantiradi. Ayniqsa, tarixiy manbalar bilan ishlash jarayonida o‘quvchi yoki talaba faktlarni taqqoslash, tahlil qilish, umumlashtirish va mustaqil xulosa chiqarishga o‘rganadi. Bu esa intellektual salohiyatning asosiy tarkibiy qismlaridan biri bo‘lgan analitik va tanqidiy fikrlashni rivojlantiradi. Shuningdek, tarixiy merosni o‘rganish yoshlarda milliy g‘urur, Vatanga sadoqat va fuqarolik mas'uliyati kabi fazilatlarni shakllantiradi. O‘z tarixini chuqur bilgan yosh avlod globallashuv sharoitida turli mafkuraviy tahdidlarga nisbatan barqaror immunitetga ega bo‘ladi hamda milliy manfaatlarni anglash qobiliyatini rivojlantiradi.

Tarixiy tafakkur va tanqidiy fikrlashni shakllantirishning pedagogik asoslari. Zamonaviy pedagogikada tarix fanining asosiy vazifalaridan biri tarixiy tafakkurni rivojlantirish hisoblanadi. Tarixiy tafakkur insonning tarixiy jarayonlarni izchil tushunishi, ularning sabab va oqibatlarini tahlil qilishi hamda tarixiy tajribadan bugungi kun uchun xulosalar chiqarish qobiliyatini anglatadi.

Bugungi ta'lim tizimida tarix fanini o‘qitishda faqat tayyor ma'lumotlarni yodlash emas, balki tarixiy voqealarni tahlil qilish, turli manbalarni solishtirish va ilmiy dalillar asosida xulosa chiqarishga o‘rgatish muhim ahamiyat kasb etadi. Shu maqsadda muammoli ta'lim, loyiha asosida o‘qitish (Project-Based Learning), debatlar, tarixiy hujjatlar tahlili va keys-stadi metodlari samarali natija bermoqda.

Masalan, o‘quvchilarga bir tarixiy voqea yuzasidan turli tarixiy manbalarni taqdim etish va ularni qiyosiy tahlil qilish topshirig‘i berilganda, ular mustaqil ravishda dalillarni baholash, ishonchli manbalarni aniqlash va asosli xulosalar chiqarishni o‘rganadilar. Bunday yondashuv tanqidiy fikrlashni shakllantirish bilan bir qatorda ilmiy tadqiqot ko‘nikmalarini ham rivojlantiradi.

Raqamli texnologiyalarning rivojlanishi tarix ta'limiga yangi imkoniyatlarni olib kirdi. Virtual muzeylar, elektron arxivlar, interaktiv xaritalar, 3D rekonstruksiyalar va multimedia platformalari tarixiy jarayonlarni vizual tarzda o‘rganishga xizmat qilmoqda. Bu esa o‘quvchilarning tarix faniga bo‘lgan qiziqishini oshirib, bilimlarni chuqurroq o‘zlashtirishga yordam beradi.

Buyuk ajdodlar merosi – yoshlar ma'naviy va intellektual kamolotining asosi. O‘zbekiston hududida yashab ijod qilgan buyuk allomalar va davlat arboblari nafaqat milliy, balki jahon sivilizatsiyasi taraqqiyotiga ulkan hissa qo‘shgan. Amir Temur, Mirzo Ulug‘bek, Alisher Navoiy, Abu

Rayhon Beruniy, Abu Ali ibn Sino, Muhammad al-Xorazmiy, Ahmad al-Farg‘oniy va Zahiriddin Muhammad Bobur kabi tarixiy shaxslarning ilmiy, siyosiy va ma'naviy merosi bugungi yoshlar uchun ulkan tarbiyaviy maktab vazifasini bajaradi.

Ularning hayoti va faoliyatini o‘rganish yoshlarni ilm-fanga intilish, mehnatsevarlik, vatanparvarlik va yuksak axloqiy fazilatlar ruhida tarbiyalaydi. Ayniqsa, Mirzo Ulug‘bekning ilm-fanga qo‘shgan hissasi, Alisher Navoiyning insonparvarlik g‘oyalari va Amir Temurning davlat boshqaruvi tamoyillari yoshlarning intellektual salohiyatini rivojlantirishda muhim metodik manba bo‘lib xizmat qiladi.

Bugungi ta'lim jarayonida tarixiy shaxslar faoliyatini faqat biografik ma'lumotlar doirasida emas, balki ularning ilmiy merosi, boshqaruv tajribasi va umuminsoniy qadriyatlar nuqtayi nazaridan o‘rganish maqsadga muvofiqdir. Bu yondashuv yoshlarda tarixiy tafakkur bilan bir qatorda innovatsion fikrlash va liderlik ko‘nikmalarini ham rivojlantirishga xizmat qiladi.

Milliy tarixni o‘qitishning zamonaviy pedagogik yondashuvlari. Ta'lim tizimini modernizatsiya qilish jarayonida tarix fanini o‘qitish metodikasi ham yangi bosqichga ko‘tarilmoqda. An'anaviy ma'ruza va hikoya qilish usullaridan tashqari, interfaol metodlar, axborot-kommunikatsiya texnologiyalari hamda kompetensiyaga asoslangan ta'lim yondashuvlari keng qo‘llanilmoqda. Bunday yondashuvlar o‘quvchilarning faolligini oshirish, tarixiy voqealarni chuqur tahlil qilish va mustaqil fikrlash ko‘nikmalarini rivojlantirishga xizmat qiladi.

Tarix darslarida loyiha asosida o‘qitish (Project-Based Learning), muammoli ta'lim (Problem-Based Learning), debatlar, tarixiy hujjatlar bilan ishlash, "aqliy hujum", klaster, konseptual xaritalar va keys-stadi metodlaridan foydalanish o‘quvchilarning tarixiy tafakkurini rivojlantirishda yuqori samaradorlikka ega. Ayniqsa, tarixiy manbalarni tahlil qilish asosida o‘quvchilar voqea va hodisalarning sabab-oqibat bog‘liqligini anglaydi, tarixiy faktlarni tanqidiy baholashni o‘rganadi.

Raqamli ta'lim platformalari, virtual muzeylar, elektron kutubxonalar va interaktiv xaritalardan foydalanish tarix fanining mazmunini boyitadi hamda yoshlarning fan bo‘yicha qiziqishini oshiradi. Multimedia vositalari yordamida tarixiy voqealarni vizual tarzda o‘rganish o‘quv materiallarini yaxshiroq o‘zlashtirishga imkon beradi. Bu esa nafaqat bilim sifatini, balki yoshlarning axborot bilan ishlash va tahliliy fikrlash kompetensiyalarini ham rivojlantiradi.

Jadval 1. Tarixiy merosni o‘rganishning yoshlar intellektual salohiyatiga ta'siri

Tarixiy meros elementi	**Rivojlantiriladigan kompetensiyalar**	**Kutilayotgan natija**
Tarixiy manbalar	Tahliliy va tanqidiy fikrlash	Mustaqil xulosa chiqarish
Buyuk ajdodlar merosi	Ilmiy dunyoqarash	Intellektual rivojlanish
Tarixiy obidalar	Milliy o‘zlikni anglash	Vatanparvarlikni mustahkamlash
Muzey va arxivlar	Tadqiqotchilik ko‘nikmalari	Ilmiy izlanishga qiziqish
Raqamli tarixiy platformalar	Axborot bilan ishlash kompetensiyasi	Raqamli savodxonlikni rivojlantirish
Interaktiv tarix ta'limi	Muloqot va hamkorlik	Faol o‘quv muhiti

Xulosa. Xulosa qilib aytganda, tarixiy merosni chuqur o‘rganish yoshlarning intellektual salohiyatini rivojlantirishning muhim pedagogik va ma'naviy omillaridan biridir. Tarix fani yosh avlodda tarixiy tafakkur, tanqidiy fikrlash, milliy o‘zlikni anglash va fuqarolik mas'uliyatini shakllantirishga xizmat qiladi. Zamonaviy pedagogik texnologiyalar, raqamli ta'lim vositalari hamda tarixiy manbalarni tahlil qilishga asoslangan yondashuvlar tarix ta'limining samaradorligini oshirib, yoshlarning ilmiy dunyoqarashi va intellektual salohiyatini yuksaltiradi. Shu bois tarixiy merosni ta'lim-tarbiya jarayoniga keng integratsiya qilish, tarix fanini innovatsion metodlar asosida o‘qitish va buyuk ajdodlar ilmiy-ma'naviy merosidan samarali foydalanish barkamol, vatanparvar va raqobatbardosh yoshlarni tarbiyalashning muhim sharti hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Axmedov B.A. O‘zbekiston xalqlari tarixi. – Toshkent: O‘qituvchi, 1992.
2. Maxamatjanova, N. M., Mirxaydarova, F. S., & Mirxaydarova, S. M. (2023). THE IMPORTANCE OF DIABETES IN THE DEVELOPMENT OF DEPRESSION. Инновационные исследования в современном мире: теория и практика, 2(8), 9-10.
3. Hamraev, B., & Maxamatjanova, N. (2023). ETIOLOGY AND EPIDEMIOLOGY OF SEXUAL DISEASES. Прикладные науки в современном мире: проблемы и решения, 2(3), 45-46.
4. Гафурова, С., & Юсупхаджаева, С. (2023). Дифференциальный анализ невротических расстройств при синдроме раздраженного кишечника и совершенствование медико-психологической поддержки при них. Talqin va tadqiqotlar, 1, 19.
5. Surayyo, Y., & Sabohat, G. (2023). Depressive-anxiety disorders in patients with rheumatoid arthritis and methods of their psychocorrection. Interpretation and researches, 2(3), 9-16.
6. Gafurova, S., & Yusuphodjayeva, S. (2023). Differential analysis of neurotic disorders in irritable bowel syndrome and improvement of medical psychological support in them. Science and innovation, 2(D2), 177-181.
7. YILDIRIM, S. (2026, June). Cognitive and linguocultural representation of personality traits in English and Uzbek: A comparative study. In Arabian International Conference on Science, Technology and Innovation (AICSTI 2026) (Vol. 1, No. 1, pp. 32-35).
8. Gulomjonova, N., Gayubova, K., Saydaliyeva, M., Abdinazarov, U., Mamadiyorova, S., Rasulmukhamedova, D., ... & Normurodova, F. (2025). Philology of marine conservation analyzing the role of language and narrative in shaping public perceptions of marine ecosystems. International Journal of Aquatic Research and Environmental Studies, 689-702.
9. Abdurakhmonov, M., & Shakiyeva, A. (2026). LANGUAGE, CULTURE, AND COGNITION: A CROSS-CULTURAL COMPARATIVE STUDY OF CONCEPTUAL METAPHORS. BG pulse journal, 2(6), 2016-2019.
10. Rayhona, N. (2026, May). How Internet Humor Is Changing The English Language. In International Conference on Education, Psychology and Humanities (Vol. 1, No. 5, pp. 86-90).
11. Шомуродова, Ш. Ж. (2016). ИЗУЧЕНИЕ СЕМАНТИЧЕСКИХ ПРЕОБРАЗОВАНИЙ ПРИ ОДНОСТРУКТУРНОЙ ФРАЗЕОЛОГИЧЕСКОЙ ДЕРИВАЦИИ (НА МАТЕРИАЛЕ АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА). Ученый XXI века, (2-4).
12. Жалолов, Ж. Ж., Маҳкамова, Г. Т., & Ашуров, Ш. С. (2015). English language teaching methodology. Т.: Фан ва таълим нашриёти.
13. Ashurov, S., & Kazieva, G. (2024, November). Chet tillarni o ‘qitishda maqol va matallarning o ‘rni. In Conference Proceedings: Fostering Your Research Spirit (pp. 407-410).
14. Ашуров, Ш. (2022). Фразеологик бирликларнинг структур-грамматик хусусиятлари тадқиқи. Современные лингвистические исследования: зарубежный опыт, перспективные исследования и инновационные методы преподавания языков,(1), 69–72.
15. Шерматов, А. (2024). Tilshunoslikda kommunikatsiya nazariyasi hamda uning jarayonlashuviga doir. Переводоведение и лингвистика в эпоху цифровых технологий: изучение передовых подходов, 1(1), 13-16.
16. Shermatov, A. (2024, May). Using independent study skills in teaching “introduction to linguistic pragmatics”. In Conference Proceedings: Fostering Your Research Spirit (pp. 613-616).
17. Jabborov, B., Sharipova, S. S., & Istamova, S. (2025, November). O ‘ZBEK IBORALARINING MILLIY MENTALITETNI IFODALASHDAGI O ‘RNI. In Conferences (Vol. 1, No. 01).
18. Fayzullayeva, M. B. (2023). O’TKIR HOSHIMOV ASARLARIDA “ONA” VA “AYOL” OBRAZLARI TALQINI. Экономика и социум, (6-2 (109)), 131-134.
19. Mamirova, D. (2024). REKLAMA MATNLARIDA XRONOTOPNING LINGVISTIK XUSUSIYATLARI. Innovation: The journal of Social Sciences and Researches, 2(1), 45-47.
20. Мамирова,Д.Ш.(2020).REKLAMAMATNLARININGTIL XUSUSIYATLARI. МЕЖДУНАРОДНЫЙ ЖУРНАЛ ИСКУССТВО СЛОВА, 3(4).
21. Jo‘rayev N. Tarix falsafasining nazariy asoslari. – Toshkent: Ma'naviyat, 2008.